

۱۹۳۵ آغستوس

برنجی مبلد

تورکیات مجموعہ سی

استانبول دارالفنون تورکیات استقبوس طرفندہ نشر ایدیلید

مدیر :

کوبیللی زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنونده « تورک ادبیاتی تارینی » مدرسی

استانبول — مطبعہ حاسہ

۱۹۳۵

صدری مقصودوف : «مینگیلرله موغوللرک» «هووهی - هو» لری داورخووه تورک
کتابلرینک «اوغوز» لری . - ژورنال آزیاتیک کانون نانی - مارت ۱۹۲۴ نسخه سنده منتشره ،
ص ۱۴۸-۱۴۱ ؛ تورکجه ترجمه یی : تورک یوردی ، یدنجی صابیده

تورکیات ساحه سنده ، اوزون زمانلردن بری ، کوچوکلکنه رغماً بو قدر ادهالی بر
مقاله ، علمی مجموعه لرده بر موقع قبول بولامشدی ... استانبولده کی یومی غزته لرده صیق
صیق بو جنس یازیلر انتشار ایدر : بوتون لسانلرک تورکجه دن چیقدیغی ، اسکی یونان
میتولوژیسنک تورکلردن آلتش اولدیغی ، «بودا» نک نسلآ تورک اولدیغی ، الخ
قیلندن برچوق کشفیات و بوجنس کاشفله دائماً تصادف ایدررز ؛ لکن «تورکیات مجموعه یی»
ستونلرنده ، بونلرک ، حتی تنقیدی بیله یر بولاماز ؛ چونکه بو جنس شیلر ، تنقیده ده لایق
دکدر . ایشته «صدری مقصودی» یکک ، - بو کشفیات ایلله عین فصیله دن صایه بیله جکمز - ادها کار
و کشفیات ایلله مالامال مقاله سی ، اکر «ژورنال آزیاتیک» کی جدی بر مجموعه ستونلرنده
یر بولامسیدی ، بوراده اوندن ده بحثه اصلاً لزوم کورمه یه جکدک . فقط ، صرف محل نشری
اعتباریله ، بو مقاله نک ماهیتنی تشریح ایتیهی ضروری بولیورز . «تورک یوردی» نک ،
شبه سز بر اثر سهو اولارق «صوربون دارالفنوننده مدرس» صفیله قارئلرینه تقدیم ایتدیکی
- چونکه «صدری بک» هیچ بر زمان بومهم عنوانی آلامشدر - مؤلفک ، اساس فکری
شودر : [توکیولرک یرینه قائم اولان وسلطنتلری مؤخرأ قیرغیزلر طرفدن ییقیلان
«هووهی - هو» لر ، میلادی ۱۳ نجی عصر دن اعتباراً «اوغوز» نامیله ذکر اولونمشلردر .
عجبا بو «هووهی - هو» و «اوغوز» اسملرینک تورکجه طرز قرائتی نه در ؟ بالذات کندیلری
ودیکر تورک شعبه لری بونلره نه اسم ویریورلردی ؟ «اورخون» کتابلرنده اوغوز اسمی
یوقدر . کذلک اون اوچنجی عصره قدر عرب وعجم جغرافیاجی ومورخلرنده «اوغوز»
آدی یوقدر . عجبا بومورخلرک و کتابلرک بحث ایتدکلری «دوقوز اوغوزلر» بونلرک کیدر ؟
بوتون بوسائل شیمدی یه قدر جوابسز قالشدی . صدری بک بو مسائلی بر حله ده حل
ایده بیله جک سری کشف ایتمشد : اوکا کوره «هووهی - هو» چینجه ، «اوغوز» موغولجه
برر اسمدرکه ، تورکجه بونک اصلی «اوغوز» در ؛ و ایشته بوده «اوغوز» کلمه سنک اسکی
شکلیدر . مؤلف بو «ر = ز» تبدالی حقنده لسانی دلیللر کوستردکدن صوکر ، اوغوزلرک
«دوقوز اوغوزلر» اولدیغنی و کندی کندیلرینه بو آدی ویردکلرینی سویلیور . بناء علیه
آرتق «اوغوز» کلمه سنی اورته دن قالدیرمق و اونک یرینه «اوغوز» کلمه سنی اقامه ایتک ، اک

دوغرو حرکتدر]. ایشته مؤلفك اساس فکری! «تورك يوردی» نده مقاله عیناً موجود اولدیغندن، فضله تفصیلات ایسته یئر اورایده مراجعت ایده بیلرلر. مؤلف، بو ایلری سوردیکی «فرضیه» ایله، توركیا ته عائد برچوق مسئله لری حل ایده جکئی پك بویوک برمنونیت و افتخارله ایلری سورویور...

اویغورلره عائد اوروپا توركیا تیجاری طرفندن یازیلان اثرلرک بومسئله یی حل و تنور دکل اغلاق ایتدیکنی ادعا ایده رک «رادلوف» ک، حتی اسکیلکلی رخی ده دوشونمه یه رک «قلا پروت» و «سوت» ک اسملری ذکر ایدن مؤلفه، کال تأثرله بیلیرمک مجبوریتنده یزکه، اورته ده کندیسنه عائد هیچ بر «کشف» یوقدر؛ و کندیس، مع الاسف، نه توركیا ت ساحه سنده کی اوروپا تدیقلرینه، نه ده اسکی شرق منبرلینه دائر هیچ ده اطرافلی معلومات صاحبی دکلدر. حالبوکه علمده بر «فرضیه» ایلری سورمک ایچون، کافی درجه ده صاحب صلاحیت اولقی لازمدر. بز بوراده تفرعانه عائد تنقیدلره کیریشمه یه رک، ساده جه، بومقاله ده کی پك اساسلی یا کلیشلری تصریح ایله اکتفا ایده جکز.

اولا: صدری پك اورخون کتابه لر نده «اویغور» نامنه تصادف ایدیله دیکنی مقاله سنده بر قاچ دفعه تکرار ایدوب دوریور. و بونکله اثبات ایدیورکه، کندیس، توركیا ت ساحه سنده کی مبتدی لرک ییله دقتله اوقومق مجبوریتنده اولدق لری شو «اورخون کتابه لری» نی اوقوما مشدر. حالبوکه پروفیسور «ویلهلم طومسن» ک مشهور اثرینک حتی ساده جه «انده قس» نه مراجعت ایتسه، اورخون کتابه لر نده «اویغور» آدینه راست کلندیکنی پك اعلا آکلاردی [اورخون کتابه لری، هلسینگفورس، ۱۸۹۶، ص ۱۴۷، ۲۲ نومرولو نوطه یه مراجعت]. اوروپا توركیا تیجاری کال شدتله تنقید ایده رک «بریغین مجهول توركیا ت مسئله لرینی حل ایده جک» آناختاری ایلمک دفعه بولاق ادعا سنده بولونان بر ذاتک - همده اون دقیقه ده تحقیقی قابل بر مسئله حقنده - بوقدر جدی تسز و تحقیق سز بر ادعاده بولونمهی، صلاحیت علمیه دن درجه محرومیتی حقنده کافی بر فکر ویره بیلر.

ثانیاً: اون اوچنچی عصر میلادی دن اول اسلام و تورك منبرلنده «اویغور» اسمی موجود اولمادیغنی ادعا ایتکه ده، مؤلف، ایکنجی بر قاشخ خطا داها ارتکاب ایدیور؛ چونکه، اوندن ایکی عصر اول یعنی هجری بشنچی عصر ده یازیلان «محمود کاشغری» نک مشهور «دیوان لغات الترک» نده اویغورلر حقنده جغرافیا، اتنولوژی و فیلولوژی اعتباریله پك

قیمتدار بریغین معلومات و بریلکده در. چوق منور و معلوماتلی بر تورک اولوب، کندی افاده سنه کوره بوتون «تورک مملکتلری دولاشان» هر شعبه نك لهجه سنه وعادات و عنعناتنه واقف اولدیغی، سولیلین «محمود کاشغری» نك بر غایت صریح افاداتی، صدری مقصودی بک نه قدر یا کاش برزادعاده بولوندیغی قطعیتله کوستریوز. تورکیات ساحه سنده هر اعتبار ایله امهاتدن اولان بولیه بر اثر لایقيله تدقیق ایدیلهدن، هیچ بر مسئله حقیقه فرضیه در میانه قالدیشیلا ماز.

ثالثاً: اسکی «هووی - هو» لرك «اویغورلر» له عین قوم اولوب اولمادیغی «اویغور» لرك «اتلیق» ماهیتی حقیقه تا «آهل رهموزا» دن باشلاهرق [باقکر: تاتار لسانلری حقیقه تحریات، ص ۲۸۵]، «ویسدهلو» یه [بیبلویتهک اوریانتال ذیلی، بوراده «هووی - هو» و «اویغور» ماده لرینه مراجعت ایدیکیز]، «فون لوقوق» قدر ایلری سورولن مطالعاتدن، مؤلف تمامیه بی خبر قالمشدر.

رابعاً: «هووی - هو» لرك «اوغوزلر» اولدیغی ایلك دفعه ایلری سورمك شرفی ده، کمال اسفله سولیه یه لم که، صدری مقصودی بک دکل، ابتدا «آهل رهموزا» یه عائددر. «آهل رهموزا» دن صوکر، عین فکری «ویلهم طومسن» - داها زیاده قوت و وضوحه - مدافعه ایدمك، دوقوز اوغوزلرك اویغورلر اولدیغی میدان قویمش، و حتی اسکی چین منبعلرنده تصادف ایدیلن «Vou-ho» «You-hou» آدینك تورکجه «اویغور» ده دکل «اوغوز» ه تطابق ایتدیکنی سولیه مشدی: «بوتون بونلره نظر آ، کتابهلرده کی اوغوزلرك ادبی منبعلرك ذکر ایتدیکی اویغورلر اولماسی ناقابل اعتراض کی کورونیور. بناء علیه، اوغوز آدینك، موضوع بحث فیله لرك اسکی آدی اولارق تورکر آراسنده قوللانیلدیغی، وداها یکی بر اسم اولان اویغور آدینك ده بعض قونفدراسیونلره عائد سیاسی بر عنوان اولدیغی آکلاشیلیور» [عین مؤلف، اورخون کتابهلری، ص ۱۴۸]. صدری مقصودی بک بو پک مشهور اثرلری اوقوسه ییدی، باشقالرینك فرضیه لرینی کندیسنه مال ایتک و معروف تعبیریه «آچیق قاپیلری زورلامق» کی تحف بر موقعه دوشمزدی.

خامساً: «اوغور Ughor» و «اویغور Uighur» کله لرینك «اوغوز» کله سنك عینی اولدیغی فکری ده ینه ابتدا صدری بک طرفندن ایلری سورولمه مشدر. وقیلده ده بولیه ادعالرده بولونولش، فقط - بوراده ایضاحی بک اوزون سورمه جک - قوتلی دلائله استناداً بر طاقم لسانیات عالملری طرفندن در حال رد و تنقید ایدیلشیدی [بو خصوصه پروفسور

«بارتولد» ك «اسلام آنسیقلوپدیسی» نده کی «ghuzz» ماده سنه باقکیز. مؤلف بوراده ده، بوتون مساعی متقدمه دن و مناقشاتدن کلیاً بی خبر قالارقی، چوق اول رد و اسقاط ایدیش بر نقطه نظری یکیدن اورتیه سورمك ایسته مشدر.

سادساً: «اویغور» کله سنك موغولجه اولدیغی حقیقه صدری بکك مطالعه سی تامامانی اصل واساسدر؛ کله تورکجه در [تفصیلات ایچون «رادولف» ك «قونادغوبیلیك» مقدمه سنه باقکیز].

سابعاً: اوغوز دستانك میلادی سکنزنجی عصرده تورکرك اسلام تامایله تاماشیدن صوکر ا تشکلی ایتدیکی حقیقه کی ادعاده تامایله یا کلیشدر. «ایلك متصوفلر» ده، «تورکیا تاریخی» نده، «تورک ادبیاتی تاریخی» نده بوکاءد اوزون ایضاحات و وثائق بولوندیغندن ایسته نلر بواثرلر مزه راجعت ایده بیلیرلر.

ثالثاً: صدری مقصودی بك «تورک تاریخنك برچوق مغلق مسئله لری بردن بره تنویر ایده جکنی» سوله دیکی بوقیمتلی فرضیه سی و مهم کشفی مقاله سنك صوکنده شو سطرلرله خلاصه ایدیور:

[چینلیرك «هووی - هو»، موغوللرك «اویغور» دیدکری قوم، تورک جنسندن ایدی؛ اتنیق نقطه نظردن بونلره «تولهس» و قبیله تشکیلاتی اعتباریله «دوقوز اوغوز» دیرلردی. شیمدی برده، بو بویوك کشفدن (!؟) بش سنه اول نشر ایتدیكمز برکتابك اهمیتسز برنوطه سنندن مفروضو برقاج متواضع سطرې بونکله تطبیق ایدیکز: «ویدمه لو» و معقبارینك، منشأ لری «سه له نغا» و «توغلا» نهرلری آراسنده کوستردکری اویغورلر، حقیقت حالده «هووی - هو» لدرکه، اورخون کتابه لرنده کی «دوقوز اوغوزلر» له عرب مورخلرینك «قغزغز» لری و چینلیرك «تیه - له» - اورخون کتابه لرنده کی «تولهس» لر - لری ده اونلردر. تورک ادبیاتی تاریخی، ۱۹۲۰، برنجی کتاب، ص ۴۹، حاشیه ده. ایشته، کال قطعیتله کورولیورکه، بزم بش سنه اول - آوروپا تورکیا تحیلرینه استناداً - کتابمزده ذکر ایتدیكمز بر نقطه نظری، صدری مقصودی بك، بش سنه صوکر ا عیناً ایلری سورویور؛ فقط بودفعه «بویوك وبارلاق برکشف علمی» شککنده؛ و همده دوغرو دن دوغرویه آوروپالیرم قارشى!.. جراتکارلغك بودرجه سنه علم تاریخنده تصادف اولونه جغنی ظن ایتیمورم!

بوتون بواضاحاتدن چیقان الیم حقیقت شودر: صدری مقصودی بکك تورکیات ساحه سنده کی

معلوماتی ، چوق سطحی و چوق ابتدائیدر ؛ بو ذات بوساحده یکی تدقیقات یاپه بیلیمک شویله دورسون ، حتی شیمدییه قدر استحصال ایدیلن بللی باشلی نتایجندن ده تمامیه بی خبر بولونیور . «کشف» دیهرک غرور و طنطنه یله ایلری سوردیکی شیلرک هپسی ، وقیله اورته یه آتیلش ، حتی بر قسمی رد و جرح ایدیلش و اهمیتلری غیب ایتیش مسئلهلردر . بو طرز مساعی بی قبول ایتدکن صوکرآ ، صدی بک «دنیا نك یو وارلاق اولدینی» ندن باشلا یه رق ، بو کونکی علمی متعارفهلری ده برر برر کشف ایتدیکنی بک اغلا کال طنطنه یله ادعا ایدیه یلیر ... مجموعه مزك صحیفه لرینی بو قدر دکر سر و کولو یچ بر موضوعک تنقیدینه حصر ایتدیکمزدن دولای بک متأسفر . امید ایدهرزکه «ژورنال آزیاتیک» هیئت تحریریه سی ، وندن صوکرآ ، مجموعه لرینک عصر دیده حیثیتی اخلاص ایدمکک بوجنس مبتدیان و همین زمانده شارل لاتانجه «یازیلوک» نشرینه وساطت ایتملر !

کومبلی زاده محمد فؤاد